SUBIECTUL. ASPECTE ALE REPETĂRII ŞI RELUĂRII SUBIECTULUI ÎN SCRIERILE ORIGINALE DIN SECOLUL AL XVI-LEA ŞI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XVII-LEA

Raluca V. Conduleț
Colegiul Național Pedagogic *Constantin Brătescu*, Constanța

Le sujet. Le phénoméne de répétition et de renforcement du sujet dans les écrits originaux du seizième siecle et le début du dix-septième siècle
(Résumé)

Le sujet, réalisé, dans la langue contemporaine, par le nom ou par un substitut (le pronom) présente quelques traits caractéristiques: son emploi frequent (vu la nécessité de garder la clarté et la précision de la communication et pour éviter les fausses interprétations du texte, aussi bien que le le caractère de ces écrits qui appartiennent au style épistolaire); le phénomène de répétition et de renforcement du sujet, élément de syntaxe populaire, qui a les caractéristiques suivantes: ***a.*** *le procédé de répétition est rencontré le plus souvent dans les écrits originaux étudiés – des écrits qui reflètent dans une mesure plus grande la langue parlée à l´époque;* ***b.*** *le procédé de renforcement du sujet présente deux aspects: le renforcement immediat et le renforcement à distance; le renforcement immediat dans les écrits originaux est dû – probablement – à l'influence de la langue écrite; le renforcement á distance s'explique par le besoin d´exprimer plus clairement les liens grammaticaux avec un sujet qui se trouve relativement loin par rapport au verbe. Le renforcement de type: nom + pronom personnel est une caractéristique de ces écrits.*

1. Secolul al XVI-lea este epoca din care datează primele texte de limbă românească. Aceste texte-manuscrise sau tipărituri – sunt traduceri de cărți religioase, acte şi scrisori particulare sau oficiale. Numărul documentelor scrise în română în secolul al XVI-lea nu este prea însemnat, dar merită să fie observate cu atenție, pentru că ele constituie un element important pentru studiul limbii. Despre aceste documente, Ovid Densusianu afirmă că „sunt departe de a avea o valoare egală; cea mai mare parte dintre ele sunt scrise într-o română barbară; ele trădează eforturile care se făceau pentru redarea în scris a cuvintelor din limba vorbită; fonetica este uneori atât de alterată, încât trebuie să ghiceşti cuvintele pe care intenționa să le scrie autorul"1.

Sintaxa secolului al XVI-lea prezintă două aspecte diferențiate net: al *textelor originale*, mult mai apropiate de zilele noastre şi cel al *textelor traduse*, în mare măsură servil față de modelele străine după care s-a realizat traducerea. Părerile lingviştilor în ceea ce priveşte sintaxa secolului al XVI-lea sunt în mare măsură asemănătoare. După cum afirmă Ovid Densusianu – părere reluată ulterior de Al. Rosetti[2] şi de alți cercetători – primele monumente literare prezintă structuri sintactice „*cu numeroase contraste*", fie că sunt texte originale sau traduceri din slavă sau maghiară, de aceea se poate vorbi despre un adevărat „*dualism sintactic*"[3]: textele traduse au fost profund influențate de sintaxa originalelor, în special în privința regimului verbal, al constituirii frazelor şi

BDD-A3622 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:05:59 UTC)

topicii, fiind, practic, inutilizabile pentru cunoaşterea sintaxei limbii române, în timp ce textele originale se situează mult mai aproape de limba vorbită a epocii.[4] Pe de altă parte, textele traducerilor se caracterizează printr-o limbă greoaie, cu construcţii imitate după slavonă sau maghiară datorită influenţei originalelor. Spre deosebire de aceste texte, limba documentelor sau scrisorilor româneşti din secolul al XVI-lea urmează îndeaproape modelul sintactic al vorbirii populare păstrându-şi suplețea, claritatea si echilibrul.

După cum afirmă Gabriel Țepelea şi Gheorghe Bulgăr, ordinea cuvintelor „este aceea din scrisorile pe care le mai trimit şi astăzi unii oameni în vârstă de la țară“[4], prepoziţiile şi conjuncţiile sunt aproape aceleaşi ca şi astăzi, scrisorile având o cursivitate arhaică[5]**.**

Prezenta lucrare îşi propune să prezinte un fenomen caracteristic sintaxei propoziţiei în scrierile originale din secolul al XVI-lea – începutul secolului al XVII-lea: *utilizarea subiectului cu fenomenul repetării şi reluării* acestuia, luând ca texte de referinţă *Scrisorile româneşti din arhivele Bistriței* (perioada 1592 – 1638), publicate de Al. Rosetti, pentru că în istoria limbii române – perioada veche – reprezintă o temă mai puțin cercetată; de asemenea vom observa în ce măsură aceste structuri se regăsesc în limba română contemporană sau frecvența lor este determinată de stilul epistolar.

2. In *Scrisorile de la Bistrița* se întâlnesc subiecte realizate prin diferite părți de vorbire (substantiv, pronume). *Subiectele exprimate* au o pondere mai mică față de cele *neexprimate.*

I. **Subiectul simplu**

1. Subiectul simplu este exprimat prin **substantiv.** Majoritatea substantivelor cu

poziție sintactică de subiect se exprimă prin substantive sau pronume, față de posibilitatea de a se exprima şi prin locuțiune substantivală, numeral cu valoare de substantiv şi orice parte de vorbire substantivată. Substantivele se referă fie la o categorie largă – „*oameni*“ –, fie sunt nume de profesiuni sau funcţii sociale ale persoanei respective:

„*să nu piară acel* ***om*** *ce iaşte*…“ (20,45); „*să dăruiască milostivul* ***dumnădzău***…“ (14,39); „de *cându s-au descălecat* ***țara*** *Mulduovei*…“(1,45); „*mi se jelescu* ***neguțătorii*** *că*…“ *(*35,59).

2**.** Subiect exprimat prin **pronume personal**:

Persoana I singular: „*Iată* ***eu*** *egumenul*…“ (1,45); „*Scris-am* ***eu****, Bade stolnicul*“

Persoana I plural: „*ce vrem audzi* ***noi*** *vă vrem da*“ (2,29); „***noi*** *avem a mulțumi*“(5,50)

Persoana a-III-a singular: „***Elu*** *a mărsu de nevoe*“(3,48); „*să-l lăsați să dě* ***el*** *samă*“(20,45)

---

[4] Țepelea & Bulgăr, 1973, p. 21.

[5] In exemplele selectate s-a păstrat grafia cu litere chirilice conform **Scrisorilor româneşti din arhivele Bistriței.**

BDD-A3622 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:05:59 UTC)

Persoana a III-a plural: „**ei** au cerşiut…“; „ ***ei*** *s-au sculat de-au fugit*“(27,51)

3**.** Subiect exprimat prin **pronume personal de politețe:**

Persoana a-II-a singular: „*Să fii* ***dumnĕta*** *sănătos*“(20, 45); „*Bine să ştii* ***dumnĕta***…“(40,64)

Persoana a-II-a plural: „*Şi să fiţ* ***dumile voastre*** *sănătoş..*“ (5,50); „*Să credeţ* ***dumnĕvostre***….“(25,24)

Persoana a-III-a singular: „*că ştim că* ***domnia sa*** *Vodă va face*….“ (12,38)

4**.** Subiect exprimat prin **pronume negativ**: „***Nimen****i nu cere soduş…*“ (24,22); „*săntu omenii sănătos şi* ***neme*** *deč omъ nu boleşte*…“(32,56); *să n'aibă* ***nime*** *nici o grije…*“(40,46)

5**.** Subiect exprimat prin **pronume nehotărât**: „*Ače* ***toți*** *-mъ ğurat..*“(30,54); „***Alții*** *au grăbit dzua*“(37,29)

6. Subiect exprimat prin **pronume relativ-interogativ.** Uneori acest pronume apare introducând o subordonată, de regulă subiectivă, fiind reluat apoi printr-un pronume personal în propoziția principală: „*Iară* ***cine*** *au făcut acele cuvinte, el nu va dovădi că acel cal…*“(25,49); „***Cine*** *va ave pără de oamenii de časta parte…*“(3,48)

Unele subiecte sunt urmate de apoziții: „***Pan Udre****, getmanu…*“ (7,33); „***Vasile Talmară****, diregătorul den Câmpulungu*“ (17,42); „*Scris-am* ***eu*** *Bade stolnicul…*“ (6,50)

II. Subiectul multiplu

1**. Substantiv comun** + **substantiv comun** – coordonate copulativ prin conjuncția coordonatoare „*şi*“: „*să nu să oprească* ***oamenii*** *şi* ***neguțătorii****…*“(3,48); „*ce va fi* ***pofta*** *şi* ***treba*** *domnilovoastre*“(4,31)

2. **Substantiv propriu + substantiv comun (sau propriu)**: „***Cristian Rotompan****…şi* ***vornicul*** *de Cămpolongu…scriem“(15,58); „am înțeles că e prinsu* ***Ştefan Candre*** *şi* ***Ştefan Rusul****“ (15,58); „că a ğurat din Selişte* ***popa*** *Iončъ şi Fed Mihai din Săcel, au jurat* ***Marcâş*** *şi* ***Ion*** *din Moiseiu, ho (...)* ***Grigor<e>*** *şi* ***Coman Dan****, şi din Vişeul de Sus* ***Hapca Simion****...“(30,56)*

3. **Substantiv comun + pronume de persoana I plural**: „*şi ačastă* ***mănăstire*** *şi* ***noi*** *avem urick*“ (1,45)

4**. Pronume personal + pronume personal** (ambele la persoana I singular cu reluarea subiectului printr-un pronume personal de persoana I plural): „***Eu*** *Potlogar Toader şi cu* ***eu****…****noi*** *dăm…*“ (36,78)

În ceea ce priveşte **repetarea şi reluarea subiectului**[6], aceasta *este o caracteristică a limbii române din secolul al XVI-lea şi începutul secolului al XVII-lea,* procedeu cunoscut şi în alte scrieri româneşti religioase (traduse). În cazul textelor cercetate, **reluarea** constă în exprimarea de două ori, într-o propoziție, a subiectului prin elemente din clase lexico-gramaticale diferite (de obicei primul

[6] Părțile de propoziție reluate sau anticipate sunt numite de Mioara Avram ,1997, p. 325-326 – *părți de propoziție dublate*.

BDD-A3622 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:05:59 UTC)

termen este exprimat prin substantiv, al doilea prin pronume). Ovid Densusianu[7] semnalează aceste construcţii, dar tratează la un loc procedeul reluării şi repetării subiectului.

După cum afirmă şi Elena Carabulea, despre reluare, „al doilea termen al subiectului se aseamănă în multe privinţe cu apoziţia în nominativ, deoarece atât al doilea termen al subiectului cât şi apoziţia se găsesc la cazul nominativ şi apar pe lângă un substantiv sau un echivalent al unui substantiv; nici unul nu este subordonat, din punct de vedere logic, termenului pe lângă care stă“[8]. Din acestea decurg şi diversele valori semantice ale apoziţiei, în funcţie de sensul termenului determinat. Apoziţia indică numele, profesia, naţionalitatea, concretizează, precizează obiectul când acesta trebuie individualizat.

In clasa subiectului reluat, subiectul este exprimat de obicei printr-un substantiv, iar cel reluat este exprimat printr-un pronume care e folosit fie *pleonastic*[9] (în *reluare imediată*), fie *pentru a putea exprima legăturile gramaticale* cu un subiect care e departe exprimat.

Procedeul reluării se actualizează în două moduri: *prin alăturarea subiecului reluat de cel obişnuit* şi *prin distanţarea celor două subiecte.* Exemplele excerptate pentru ambele situaţii de subiect reluat sunt din propoziţii principale; în unele situaţii se poate vorbi de *reluare şi în cadrul frazei.*

1. Reluarea imediată[10] **- Subiectul multiplu**

a) Primul termen al subiectului este exprimat printr-un substantiv, cel de-al doilea printr-un pronume personal de persoana a-III-a: „ *Când cumpără dobitoc la zi de trъg, nimeni nu čere soduş, iară* ***Petre Şotra el*** *iaste mort“*. (24,29)

b) Primul termen al subiectului este format din unul sau mai multe substantive coordonate, al doilea fiind pronume nehotărât: …***dvornicul*** *Polihron ot Dlъgopole, şi* ***Gligor<e>****, şi* ***Gliga****, şi* ***Ion*** *a lui Isaiu şi alţi* ***oamen<i>****,* ***toţi*** *den sat.*…“(subiecte multiple, coordonate prin conjuncţia coordonatoare copulativă „şi“).

II. Reluarea la distanţă

Între cei doi termeni ai subiectului poate fi intercalată o parte de propoziţie (o apoziţie, un atribut) sau o propoziţie – atributivă sau condiţională. Cel mai adesea, partea intercalată se referă la subiect.

Reluarea la distanţă (în care subiectul este exprimat prin substantiv + pronume personal) *apare în secolul al XVI-lea şi al XVIII-lea numai în scrierile originale.*[11] De

---

[7] Densusianu**,** II, 1961, p. 247.

[8] Elena Carabulea, 1965 b, p. 103 – 109.

[9] Rosetti, 1956, p. 167, vorbeşte despre „întrebuinţarea pleonastică a pronumelui personal de persoana a- III-a“.

[10] Rosetti, 1986, p. 522, pune acest procedeu pe seama influenţei slave.

[11] In textele cercetate nu am găsit nici un exemplu de reluare imediată a subiectului prin substantive.

BDD-A3622 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:05:59 UTC)

obicei amândoi termenii sunt aşezaţi înaintea predicatului, ceea ce demonstrează că avem de-a face cu un *procedeu popular, întâlnit până astăzi*. Cei doi termeni ai subiectului pot fi exprimaţi prin următoarele părţi de vorbire:

a. Primul termen prin substantiv, al doilea prin pronume personal de persoana a III-a: *„Acel **om**, anume Tănase<e> de Cămpu<l>ung, **elu** a mărsu de nevoe cu acel boiaren…"(*3,48*); „Că ačei **tlъhari** de nu-I vei prinde, căt să va lua omătul la munte **ei** vor înčeape a tălhui"*(13,39)[12].

b. Primul termen este reluat prin substantiv, al doilea tot prin substantiv: *„…au dat samă dă čel cal ce este la čest om al nostru anume Matei, če au eşit în ţara nostre, şi nos(tr)i au fecă(t), este **calul** de furat cel **cal** sur rotat" (25,33).*

c. Primul termen al subiectului este exprimat prin pronume personale de persoana I singular (coordonate) + apoziţii, cel de-al doilea termen prin pronume personal de persoana I plural:

*„**Eu** Potlogar Toader şi cu **eu** Burzeu, cu **popa** şi tot **satul**, cu **tare** cu **nătare**, cu **mic** cu **mare**, **noi** dăm înainte domniilor voastre ačasta credinţă.[13]"* (36,60).

În cadrul **repetării**, între cele două subiecte ale propoziţiei apare întotdeauna o intercalare (o apoziţie, o propoziţie atributivă) care determină, explică, primul subiect. Din cauza acestor intercalări, care uneori sunt destul de lungi, vorbitorul fie că pierde legătura cu subiectul exprimat la începutul propoziţiei, fie repetă subiectul după intercalare prin acelaşi cuvânt prin care a fost exprimat la începutul propoziţiei şi anume printr-un pronume personal sau printr-un substantiv[14].

*Adecă **eu** Bylţă Toma, juratul din Maramureş, din Vidicul de sus, **eu** scryu multă sinătate…"* (30,65)

În scrierile originale apar şi exemple de reluare a subiectului în cadrul frazei şi anume în cele formate dintr-o propoziţie regentă şi o subordonată subiectivă.[15]

Concluzii:

---

[12] Pornind de la un exemplu asemănător cu ultimul citat – 13,39 – dar din textele traduse, Elena Carabulea este de părere că în astfel de situaţii, după subiectul exprimat la începutul propoziţiei (frazei), urmează o propoziţie subordonată (de obicei condiţională sau temporală) şi „primul termen al subiectului poate fi interpretat ca fiind subiectul acestei propoziţii subordonate", în 1965, **a**, p. 106.

[13] Elena Carabulea susţine că acest text aparţine sec. al XVIII-lea, deşi din **Scrisorile**… lui Rosetti, reiese clar faptul că ea aparţine începutului de secol al XVII: Suciul de sus (d. Salnos-Dobîca – 30 mai 1608), în 1965, b, p. 107;

[14] In textele cercetate nu am găsit nici un exemplu de repetare a subiectului printr-un substantiv.

[15] Pentru că lucrarea de faţă are ca obiect doar studiul sintaxei propoziţiei, dăm aceste exemple pentru a avea o imagine de ansamblu a fenomenului reluării subiectului în secolul al XVI- lea: propoziţia subiectivă, care se găseşte totdeauna în asemenea cazuri înaintea regentei, se reia în regentă printr-un pronume personal: *„<I>ară cine au făcut acele cuvinte**, el** se va dovădi că acel cal este de la popa Dumitru"; „Iar čene au venit la cue, **ei** au adus de alţi bani…"*(22,47).

BDD-A3622 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:05:59 UTC)

Constatările prezentate pe parcursul lucrării, observațiile şi comentariile făcute permit degajarea unor concluzii cu caracter mai general:

Subiectul, realizat ca şi în limba română actuală prin substantive sau un substitut al acestuia (pronume), prezintă câteva trăsături caracteristice:

- *folosirea frecventă a subiectului* – din necesitatea de a păstra claritatea şi precizia comunicării şi de a evita eventualele interpretări greşite ale textului, precum şi datorită caracterului acestor scrieri ce aparțin stilului epistolar.
- *fenomenul de repetare şi reluare a subiectului, element de sintaxă populară*, cu următoarele caracteristici:

a) *procedeul repetării* este mai des întâlnit în scrierile originale studiate – scrieri care reflectă într-o măsură mai mare limba vorbită din acea vreme;

b) *procedeul reluării* subiectului prezintă două aspecte: *reluarea imediată* şi *reluarea la distanță* se explică prin nevoia de a se putea exprima mai clar legăturile gramaticale cu un subiect care este relativ departe de predicat. Reluarea de tipul substantiv + pronume personal este caracteristică acestor scrieri.

BIBLIOGRAFIE ŞI ABREVIERI

Avram, 1997: Avram, Mioara, *Gramatica pentru toți*, Editura Humanitas, Bucureşti**,** 1997.
Carabulea, 1965 a: Carabulea, Elena, *Acordul după înțeles şi prin atracție în limba română veche, în LR*, XIV, 1965 nr. 5, p. 593-608.
Carabulea 1965 b: Carabulea, Elena, *Repetarea şi reluarea subiectului în limba română din secolele al XVI-al XVIII-lea*, în *Omagiu Rosetti*, Bucureşti, 1965, p. 103-109.
Densusianu, 1961: *Istoria limbii române – Secolul al XVI-lea*, vol. II, Bucureşti, 1961.
Gheție, 1978: Gheție, Ion, *Istoria limbii române literare*, Bucureşti, 1978.
Guțu Romalo, 1973: Guțu Romalo, Valeria, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Bucureşti, 1973.
Rosetti, 1944: Rosetti, Al**.,** *Scrisori românești din arhivele Bistriței (perioada 1592-1638)*, Bucureşti, 1944.
Rosetti, 1986: Rosetti, Al., *Istoria limbii române. I. De la origini până la începutul secolul al XVII-lea, ediție definitivă*, Bucureşti, *1986.*
Todi, 2001: Todi, Aida, *Elemente de sintaxă românească veche*, Bucureşti, 2001.
Țepelea & Bulgăr, 1973: *Momente din evoluția limbii române literare***,** Bucureşti, 1973.

BDD-A3622 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 02:05:59 UTC)